

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين بارئ الخلائق اجمعين، ثم الصلاة والسلام على سيدنا و نبينا ابي القاسم المصطفى محمد و
على آله الطاهرين، لاسيما بقيه الله في الارضين ارواحنا فداه

[فقه معاصر / «بیمه» / جلسه ۱۶ (۲۵/۱۱/۱۴۰۲) استاد حسین بنیادی]

عنوان بحث: بیمه – انواع التأمین

موضوع بحث امروز: مسأله پنجم – بررسی اجمالی انواع بیمه

مقدمه: مسأله پنجم درباره انواع بیمه می باشد، چنانکه معلوم است بیمه از عقودی است که موضوعات آن از تنوع و تکثر فراوانی برخوردار است اما می توان با تقسیم بندی هایی که گاهی در مباحث فقهی بیمه و گاهی از طرف شرکت های بیمه مطرح شده، به یک ساختار منسجم در بحث دست یافت؛ بنابراین قبل از ورود به مباحث مربوط به مسأله پنجم، ذکر مقدماتی لازم است تا موارد مذکور در این مسأله از حیث نوع و اینکه تحت کدام نوع از انواع بیمه قرار می گیرند مشخص شود. متن عبارت مسأله پنجم تحریر الوسیله این است:

مسأله پنجم – «الظاهر صحة التأمين مع الشرائط المتقدمة من غير فرق بين أنواعه من التأمين على الحياة أو على السيارات والطائرات والسفن ونحوها، أو على المنقولات برا وجوا وبحرا، بل على عمال شركة أو دولة أو على أهل بيت أو قرية أو على نفس القرية أو البلد أو أهلها، وكان المستأمن حينئذ الشركاء أو رئيس الشركة أو الدولة أو صاحب البيت أو القرية، بل للدول أن يستأمنوا أهل بلد أو قطر أو مملكة»

ظاهر آن است که بیمه با شرایط گذشته صحیح است و بین انواع آن فرقی نیست از بیمه بر حیات یا بر اتومبیل ها و هواپیماها و کشتی ها و مانند آنها یا بر محموله های زمینی و هوایی و دریایی، بلکه بر کارگران شرکت یا دولت یا بر اهل خانه یا اهل روستا یا بر خود روستا یا شهر یا اهل آنها و در این صورت بیمه شونده، شرکا یا

رئیس شرکت یا دولت یا صاحب خانه یا روستا می باشد؛ بلکه دولت‌ها می توانند که اهل شهر یا منطقه یا مملکت را بیمه نمایند.

بیمه خاص و بیمه عام

بعضی در ذیل این مساله در یک تقسیم‌بندی کلی گفته‌اند مواردی که در مساله آمده از قبیل تأمین عام یا همان بیمه اجتماعی است به این بیان: «قسم التأمین فی المصادر الحقوقیه المتصدیه للبحث عنه علی أساس القانون المدنی تارةً؛ إلی «تأمین خاص» و «تأمین عام» و اخری: إلی «تأمین خاص» و «تأمین اجتماعی» ولا یخفی: أن مآل التقسیمین إلی أمر واحد، وإنما الاختلاف فی التعبير تارةً؛ «بالتأمین الاجتماعی» و اخری: «بالتأمین العام» وما ذکره الماتن المحقق قدس سره من أصناف التأمین داخل فی القسم الثانی»

هرچند این تقسیم در مباحث حقوقی و مباحث بیمه رواج دارد اما آنچه که معلوم است تمام اینها به عنوان «موضوع بیمه» محسوب می‌شوند و لذا با نگاه فقهی آنچه که مهم است توجه به ارکان بیمه می‌باشد که یکی از ارکان «موضوع بیمه» می‌باشد؛ بر همین اساس شاید مراد بیان فوق «انواع موضوع تأمین» باشد نه «انواع تأمین» و لذا تقسیم تأمین به تأمین عام و تأمین خاص، اساسی ندارد، چنانکه در ادامه مقداری از این تقسیماتی که گفته‌اند را عرض می‌کنیم تا معلوم شود این اقسام و انواع در مقام عمل فقط به موضوع بیمه بر می‌گردد. (لعل تسامح در تعبیر باشد)

بیمه عام: انواع مختلف بیمه شامل بیمه اتومبیل، بیمه اموال، بیمه خانه و بیمه اتکایی، به غیر از بیمه عمر را در بر می‌گیرد، که مفهوم آن پرداخت مبلغ تعیین شده در قرارداد میان بیمه‌شونده و کارگزار بیمه در زمان بروز وقایع مخصوصی است. به‌طور معمول بیمه عمومی شامل بیمه‌هایی مانند بیمه خودرو و بیمه خانه می‌باشد.

بیمه خاص: به آن دسته از بیمه‌هایی که قابلیت تعریف نداشته و در قالب بیمه مخصوص قرار می‌گیرد بیمه خاص گفته می‌شود. بیمه خاص به افرادی تعلق می‌گیرد که در شرایط خواص قرار دارند و تقاضای آن در جامعه

محدود و یا وجود ندارد. افرادی که تحت پوشش این نوع از بیمه قرار دارند، خسارت‌های جانی و مالی را از طریق بیمه گذار دریافت می‌کنند؛ پس همان طور که اشاره شد بیمه خاص به افرادی تعلق می‌گیرد که در شرایط خاص نیاز به بهره‌مندی از خدمات بیمه‌ای هستند. بنابراین به طور دقیق نمی‌توان برای این دسته از بیمه‌ها تقسیم‌بندی دیگری عنوان کرد؛ برخی از بیمه‌های خاص عبارتند از:

۱. **بیمه پول:** در این نوع از بیمه‌ها، پول در صندوق شامل اسکناس، سکه، چک بانکی و حتی تمبرهای مالیاتی موجود در صندوق و یا خزانه مذکور مورد نگهداری و محافظت قرار می‌گیرد. در صورتی که صندوق آسیب دیده و به سرقت برود بیمه‌گر متعهد می‌شود تا تمام موارد موجود در صندوق را به بیمه گذار پرداخت کند.

۲. **بیمه وام‌های بانکی:** بسیاری از بانک‌ها و موسسات مالی و بنگاه‌های اقتصادی علی‌رغم دریافت انواع وثیقه نسبت به باز پس‌گیری مطالبات خود در زمان مقرر هیچ‌گونه اطمینانی ندارند. بدین منظور بانک‌ها از راهکاری به نام بیمه وام‌های بانکی استفاده کرده تا بخشی از عدم پرداخت مطالبات وام‌گیرندگان جبران شود. بیمه‌گر نیز متعهد می‌شود که در صورت عدم پرداخت و یا تعویق اقساط فرد وام‌گیرنده، مبلغ مورد نظر را به بانک و یا موسسه مالی مورد نظر پرداخت کند.

و مانند بیمه دام و طیور و برخی حیوانات خاص مانند اسب‌های مسابقه و...

اقسام تأمین خاص

۱- التأمین علی الأشخاص. ۲- التأمین من الأضرار و الاصابات

تعریف بیمه اشخاص

در بیمه اشخاص، موضوع بیمه عبارت است از حیات یا سلامت شخص انسان، این بیمه به منظور جبران توقف درآمد بیمه شده، که در اثر مرگ یا نقص عضو و از کار افتادگی به وجود آمده باشد، ابداع گردیده است.

مبلغی که بیمه‌گر در صورت بروز خطر به بیمه‌گذار یا ورثه او می‌پردازد با آنچه در مورد خطرهای دیگر (بیمه اشیاء) می‌پردازد، فرق دارد. زیرا هنگامی که بیمه‌گر اشیاء را بیمه می‌کند مبلغی که در صورت بروز حادثه باید بپردازد، جنبه جبران خسارت دارد. در صورتی که در بیمه اشخاص این طور نیست، مثلاً شخصی که خود را بیمه زندگی می‌کند در صورت مرگ او، بیمه‌گر مبلغی به ورثه‌اش می‌پردازد. این مبلغ در واقع جبران خسارت نمی‌کند زیرا حیات شخص قابل ارزیابی نیست، بلکه در اینجا بیمه‌گر مبلغ قرارداد را به بیمه‌گذار یا ورثه او می‌پردازد. اگرچه برخی معتقدند که از نظر بیمه‌گذار خسارت جبران می‌شود، ولی این امر فقط جنبه تصور دارد و الا از لحاظ واقع بیمه اشخاص بیمه جبران خسارت به معنای واقعی نیست.

اقسام بیمه اشخاص: بیمه اشخاص را می‌توان به سه نوع «بیمه عمر» (زندگی) «بیمه حوادث بدنی» و «بیمه درمانی تقسیم» نمود،

اقسام بیمه التأمین من الأضرار و الاصابات (خسارت)

بیمه ضرر یا خسارت: (التأمین علی الأشیاء) بیمه اشیائی است که حفاظت از آنها برای عقلاً مهم است و فرقی ندارد که شیئی خاصی باشد یا منزل و کارخانه و زراعت و... (ویکون تأمیناً من الأضرار التي تقع بشيء معین، كتأمين المنزل من الحریق، والمزروعات من التلف) بنابراین بیمه خسارت، زبانی است که در نتیجه وقوع حادثه تحت پوشش بیمه به مورد بیمه وارد می‌گردد و جبران آن در تعهد بیمه‌گر می‌باشد

۲. بیمه مسئولیت: (التأمین من المسؤولية) که شخصی مسئولیت خود را بیمه می‌کند که در صورت آسیب و خسارت به فردی دیگر یا مال کسی، بتواند از حق بیمه خود استفاده کند. (فیؤمن الشخص نفسه من الضرر الذي یصیبه فی ماله فیما إذا تحققت مسؤولية قبل المضرور، ورجع علیه هذا بالتعویض، فشرکة التأمین لا تعویض المضرور نفسه، والذي یعوضه وهو المؤمن له، ثم تأتي شرکة التأمین بعد ذلك لتعویض المؤمن له ما غرمه لتعویض المضرور)

انواع بیمه مسئولیت

بیمه مسئولیت دارای چند دسته‌بندی کلی است. انواع بیمه مسئولیت عبارتند از:

۱- مسئولیت مدنی ۲- مسئولیت قراردادی ۳- مسئولیت متقابل

۱. بیمه مسئولیت مدنی

هر انسانی ممکن است با انجام برخی کارهای عمدی یا سهوی، باعث ایجاد خسارت مالی یا جانی برای سایرین شود؛ که گاهی این مسئولیت، مسئولیت کیفری و گاهی مسئولیت مدنی در پی دارد. به صورت قانونی برای انجام انواع جرائم کیفری، هیچ‌گونه بیمه‌ای وجود ندارد، اما همه می‌توانیم برای احتمال وقوع انواع جرائم مدنی، از بیمه مسئولیت مدنی استفاده کنیم.

به همین خاطر باید بگوییم که در صورت رخ دادن انواع خسارت‌های مالی یا جانی سهوی و غیر عمدی، مسئولیت مدنی وقوع آن خسارت برعهده فرد خواهد بود و این بیمه برای این دسته از خسارت‌ها پیش‌بینی شده است.

این بیمه، شامل اغلب اتفاقات و حوادث ناگهانی شده و به همین خاطر بخش عظیمی از انواع حوادث احتمالی را تحت پوشش قرار می‌دهد. خسارت‌های احتمالی تحت پوشش این بیمه می‌تواند ناشی از عمل و فعالیت مستقیم شخص عامل، در نتیجه اعمال اشخاص وابسته به شخص عامل و یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف قانونی شخص عامل باشد. در همه این موارد، شخص عامل به صورت مستقیم یا غیر مستقیم مقصر شناخته می‌شود و به همین خاطر باید در مراجع قانونی پاسخ‌گو باشد. بیمه مدنی می‌تواند بخشی از خسارات رخ داده در حین این اتفاقات و حوادث غیر قابل پیش‌بینی را برعهده بگیرد.

۲. بیمه مسئولیت قراردادی

قرارداد یکی از رایج‌ترین تعهداتی است که ما به عنوان افراد جامعه، در آن مشارکت داریم و می‌تواند به موارد بسیار مختلفی مرتبط باشد. در اغلب قراردادهای، یکی از طرفین قرارداد، انجام یک «کار» را برعهده گرفته و

مسئولیت انجام آن را می‌پذیرد. در برخی مواقع، عدم اتمام کار یا انجام ندادن آن مسئولیت، باعث ایجاد ضررهای مالی برای طرف مقابل شده و به همین خاطر ممکن است در این حوزه، درگیری‌های زیادی ایجاد شود.

بیمه مسئولیت قراردادی، آن دسته از خسارت‌های مالی و جانی را تقبل می‌کند که به دلیل عدم اجرای قرارداد، به طرف دوم وارد شده است. البته باید بدانید این بیمه تنها زمانی خسارت‌ها را برعهده می‌گیرد که عدم اجرای تعهدات به دلایل غیر عمدی باشند و در صورتی که فرد به صورت عمدی از انجام تعهدات خود سر باز بزند، تحت پوشش بیمه قرار نخواهد گرفت.

بیمه مسئولیت متقابل

بیمه‌ی مسئولیت متقابل یکی از منعطف‌ترین بیمه‌های موجود است که انواع حالت‌های مختلف را تحت پوشش قرار می‌دهد. این نوع بیمه یک تعهد یک طرفه، از سمت فردی به فرد دیگر است و شرایط و حالت‌های آن با توجه به نیاز و درخواست فرد تغییر می‌کند. مثال مسئولیت متقابل کارکنان در قبال یکدیگر:

بیمه گذار می‌تواند با انتخاب این بیمه، مسئولیت تحت پوشش این بیمه نامه را شامل مسئولیت متقابل کارکنان خود در قبال یکدیگر نیز بنماید؛ به این معنی که اگر در محدوده مکانی و زمانی تحت پوشش این بیمه نامه یا قصور هر یک از کارکنان در انجام وظایف خود منجر به بروز خسارت برای سایر کارکنان بشود، خسارت مربوطه تا سقف تعهدات مندرج در بیمه نامه قابل جبران است.

از آنجا که محدوده پوششی این بیمه بسیار وسیع و گسترده است، اغلب شرکت‌های بیمه‌گر از ارائه آن خودداری می‌کنند و تمایلی به انجام آن ندارند. این بیمه تنها در موارد بسیار خاص و نادر صادر می‌شود و عمومیت ندارد.

خلاصه بحث:

آنچه بیان شد بعضی از انواع بیمه (انواع موضوع بیمه) بود و لذا اینکه امام خمینی، ره جمیع اقسام مذکور در مسأله پنجم را جائز دانسته‌اند به دلیل این است که تمام انواع بیمه با رعایت شروط عام و شروط شش‌گانه‌ای که در جلسه گذشته بیان شد، تحت عنوان بیمه قرار می‌گیرد به عبارت دیگر تنوع و تکثر موضوع بیمه و مصادیق آن به حدی زیاد است که با حفظ این شروط، عقد بیمه صحیح است. و دلیل صحت چنانکه سابقاً گفته شد تمسک بع عموم آیه شریفه وفای به عقد و اطلاق آیه شریفه «تجارة عن تراض» می‌باشد. از این‌رو برخی از اساتید گفته‌اند:

تقدّم مراراً من إطلاق أدلّة إمضاء العقود والمعاملات على جميع المباني في التأمین؛ سواء قلنا: بأنّه داخل في باب الهبة المعوّضة، أو الصلح، أو الضمان، أو قلنا: بأنّه عقد مستقلّ، مثل عموم قول الله سبحانه: «يا أيّها الذين آمنوا أوفوا بالعقود» وإطلاق قول الله عزّوجلّ: «إلّا أن تكون تجارة عن تراضٍ بناءً على كون «التجارة» بمعنى مطلق المعاملة بقصد الاسترباح، لا خصوص البيع والشراء.

كما يجوز للقائل بنظرية الصلح أن يتمسك بخصوص إطلاق دليل إمضائه، مثل معتبرة حفص بن البختري، عن أبي عبدالله عليه السلام قال: «الصلح جائز بين الناس» ومن يقول باندراجة في الهبة المعوّضة - كالسيد المحقق الخوئي قدس سره - أن يتمسك بإطلاق مثل صحيحة أبي بصير، عن أبي عبدالله عليه السلام قال: «الهبة جائزة...»

نتیجه این می‌شود چنانکه مرحوم امام خمینی در متن مسأله فرمودند: «الظاهر صحة التأمین مع الشرائط المتقدمة من غير فرق بين أنواعه...»

و صلى الله على محمد و آله الطاهرين